

Pembiayaan Nafkah Anak Yatim: Tinjauan Menurut Perspektif Fiqh, Undang-Undang Keluarga Islam Malaysia Serta Kefahaman dan Amalan Masyarakat

Financing Orphans: An Overview from Fiqh Perspective, Islamic Family Law Enactment of Malaysia and Its Level of Understandings and Practices among Malaysian Muslims

SITI NUR HAZIMAH HAMID, BAHYAH AHMAD, SHAHIDRA ABD KHALIL & ZUNAIDAH MOHD MARZUKI

ABSTRAK

Pembiayaan nafkah anak yatim selepas kematian bapanya adalah di bawah tanggungjawab ahli waris menurut hukum fiqh dan Undang-Undang Keluarga Islam di Malaysia. Namun, kefahaman masyarakat mengenai kewajipan ahli waris dalam menanggung nafkah anak yatim menjadi persoalan kerana sangat jarang tuntutan nafkah ke atas ahli waris dibuat oleh pihak anak yatim di mahkamah. Justeru kajian ini bertujuan meneliti kewajipan menafkahi anak yatim oleh ahli waris menurut perspektif fiqh dan Undang-Undang Keluarga Islam dan menilai kefahaman dan amalan masyarakat mengenai tanggungjawab ini. Kaedah kajian yang digunakan adalah mix mode method iaitu kajian dokumentasi, temu bual bersama hakim-hakim dan pengurus-pengurus pusat jagaan anak-anak yatim dan soal selidik. Seramai 400 orang responden terlibat dalam kajian soal selidik mewakili kefahaman masyarakat di Lembah Klang, Malaysia. Dapatan daripada soal selidik dianalisis menggunakan statistik deskriptif. Hasil kajian mendapati tahap kefahaman masyarakat terhadap tanggungjawab ahli waris dalam nafkah anak yatim adalah tinggi, samada berkenaan hukum syarak mahupun peruntukan undang-undang syariah di Malaysia. Namun sokongan daripada ahli waris daripada sudut material (nafkah) dan moral selepas anak-anak yatim diserahkan ke rumah jagaan anak-anak yatim sangat tidak memuaskan, manakala kes tuntutan nafkah anak yatim ke atas ahli waris di mahkamah syariah jarang berlaku. Kajian ini berpandangan perlunya satu badan yang boleh bertindak untuk menasihati dan membantu pihak ibu dan penjaga anak-anak yatim untuk memfailkan tuntutan nafkah anak yatim ke atas ahli waris. Kempen kesedaran masyarakat terutamanya implikasi pengabaian oleh ahli waris daripada perspektif undang-undang dan hukuman perlulah disebarluaskan kepada masyarakat Muslim.

Kata kunci: Pembiayaan nafkah anak yatim; Syariah, ahli waris; kefahaman masyarakat; amalan masyarakat

ABSTRACT

In the absence of the father, the obligation to support an orphan financially was charged upon the heirs of the orphan's father according to fiqh and Islamic Family Law in Malaysia. However, Muslims in Malaysia may not clearly understand this as cases reported and filed on heirs in bearing orphans is quite rare and uncommon. This study identifies obligation of heirs in financing the orphan according to fiqh as well as Islamic Family Law in Malaysia, and to analyse the level of understanding and practices among Malaysians relating to this obligation. This study adopts a mixed mode design which consists of content analysis, careful surveys, and in-depth interviews with selected judges and orphanage managers in Klang Valley. For surveys, 400 respondents were randomly selected to represent Muslim society in Klang Valley and the findings were subject to descriptive statistics. The results found that society's level of understanding concerning the obligation of heirs in supporting the orphan is high in terms of fiqh or Islamic Family Law. Despite of this, in practice, the support received by orphans from their heirs after being orphanage is exceedingly discouraging. Meanwhile, cases filed on the heirs regarding their obligation to supporting

and bearing the orphan are rarely reported. This study suggests the need for a body that can act to advise and assist the mother and guardian of orphans to file claim for the maintenance of orphans to heirs. Public awareness campaigns, particularly implication of negligence by the assignee from the perspective of the law and penalties that may be imposed by the authorities should be disseminated to the Muslim community.

Keywords: Financing orphan; Syariah; heirs; social understanding, social practices

PENGENALAN

Syarak telah menjelaskan bahawa antara tanggungjawab ahli waris selain menjadi wali nikah kepada cucu atau anak saudaranya ialah memberi nafkah kepada ibu dan anak-anak ini setelah kematian bapa mereka sepertimana yang termaktub dalam firman Allah S.W.T dalam Surah al-Baqarah ayat 233 (Ibn Kathir 2001) yang bermaksud:

Dan kewajiban ayah memberi makan dan pakaian kepada para ibu dengan cara ma'ruf. Seseorang tidak dibebani melainkan menurut kadar kesanggupannya. Janganlah seorang ibu menderita kesengsaraan kerana anaknya dan seorang ayah kerana anaknya, dan *waris* pun berkewajiban demikian.

Islam meletakkan tanggungjawab nafkah anak yatim di atas tanggungan kerabat dengan tujuan bagi mengeratkan tali persaudaraan dan tolong-menolong. Impaknya, kasih sayang dapat dilahirkan kepada penerima nafkah dan jika sebaliknya boleh mengundang kebencian terhadap kaum kerabat (Mohd Amir Haji Arifin @ Mohd Rifin dan Jamalluddin Hashim 2017). Secara fitrahnya, anak-anak adalah golongan yang lemah dari segi fizikal dan belum cukup matang dari segi mental, bahkan anak-anak ini memerlukan bantuan dari segi pengurusan diri, kewangan dan moral untuk membiayai keperluan kehidupan mereka. Bagi meneruskan kelangsungan hidup, mereka sesungguhnya tidak berkemampuan dan amat memerlukan sokongan dan pertolongan ahli keluarga demi membina masa depan yang lebih baik (Badruddin Haji Ibrahim dan Azizah Mohd 2013). Sokongan yang diperlukan oleh anak-anak ini bukan sahaja daripada ibu bapa sendiri tetapi juga daripada kaum kerabat terdekat dan persekitaran sosial. Namun, kajian Siti Hajar et. al (2017) mendapati indeks kesejahteraan sosial ke atas 200 kanak-kanak miskin di Malaysia dalam aspek penyertaan sosial masih belum memuaskan (64.6%). Walhal penyertaan sosial adalah salah satu keperluan penting untuk perkembangan dan pembangunan diri kanak-kanak kerana aktiviti bersama keluarga, kaum kerabat, rakan dan masyarakat seperti aktiviti beriadah, bersukan,

mengikuti kelas seni mempertahankan diri, meluangkan masa bersama keluarga penting bagi memastikan kesejahteraan hidup kanak-kanak ini tidak terjejas. Sokongan keluarga ini sangat penting bukan sahaja kepada anak itu sendiri tetapi pihak utama yang membesarkan anak-anak tersebut. Tharshini et al. (2018) dalam kajian mereka mengenal pasti di antara empat strategi daya tindak golongan ibu yang menjaga anak kurang upaya kategori Cerebral Palsy (CP) mendapati bahawa golongan ibu yang terlibat dalam kajian ini lebih cenderung mempraktikkan strategi daya tindak sokongan sosial kerana kebanyakan daripada mereka menerima sokongan dan dorongan yang padu daripada suami, anak, ibu mertua dan kaum kerabat terdekat dalam proses menjaga dan membesarkan anak-anak mereka. Kajian ini juga mendapati ahli keluarga resoponden dan kaum kerabat terdekat adalah elemen utama dalam kehidupan mereka kerana golongan inilah yang memberikan sokongan dari aspek emosi, moral, kewangan dan fizikal apabila mereka berhadapan dengan cabaran dan krisis membesarkan anak-anak.

Dalam konteks anak yatim, mereka yang tidak dibantu oleh kaum keluarga mudah mendapat kemurungan (Jamaludin Ramli et al. 2010), mengalami tekanan hidup dan sering berasa tidak berpuas hati (Roslee Ahmad & Mohamed Sharif Mustafa 2004) kerana perkembangan psikologi kanak-kanak sangat dipengaruhi oleh persekitaran ekosistem mereka seperti pendapatan ibu bapa yang merupakan sumber jaminan kepada keperluan anak-anak ini (Rohayati 2019). Justeru, anak-anak yatim perlu mendapatkan sokongan terutamanya dari segi material sekiranya pemberi nafkah asal (bapa) bermasalah dalam menunaikan tanggungjawab nafkah atau telah meninggal dunia. Tidak menghairankan apabila terdapat sistem sokongan lain seperti sistem tabung keluarga diperkenalkan di Tunisia pada tahun 2007 dan Bank al-Nasr di Mesir bagi kemudahan pembayaran nafkah kepada anak-anak yang tidak mendapat pembelaan nafkah mereka. (Mohd Zin et al. 2015). Justeru kajian ini bertujuan meneliti pembiayaan nafkah anak yatim oleh ahli waris

menurut perspektif fiqh dan Undang-Undang Keluarga Islam serta menilai kefahaman serta amalan masyarakat mengenai tanggungjawab ini.

METODOLOGI KAJIAN

KAEDAH TEMU BUAL

Bagi menilai tahap amalan masyarakat berkenaan tanggungjawab ahli waris terhadap nafkah anak yatim, temu bual bersama empat orang hakim mahkamah syariah melalui persampelan bertujuan telah dijalankan bagi mendapatkan perspektif undang-undang terhadap tanggungjawab ahli waris dan kes yang diperintahkan. Tahap amalan masyarakat juga turut dinilai melalui temu bual bersama beberapa orang pengurus rumah anak yatim di sekitar Lembah Klang, Malaysia. Temu bual terhadap informan hakim dan para pengurus rumah anak yatim telah dilakukan bagi tempoh Julai 2017 sehingga Februari 2018.

KAEDAH SOAL SELIDIK

Kumpulan sasaran kajian ini diwakili oleh orang Islam dewasa di Lembah Klang berumur 18 tahun dan ke atas. Soal selidik telah diedarkan kepada 400 orang responden dan daripada jumlah ini, 400 borang kembalikan dan ditapis, namun hanya 365 yang boleh digunakan untuk analisis selanjutnya. Seterusnya kaedah analisis deskriptif dijalankan untuk mendapatkan tahap kefahaman bagi ketiga-tiga aspek yang dikaji. Aspek-aspek tersebut ialah:

1. Konsep anak yatim dan nafkah anak yatim.
2. Konsep ahli waris dan tanggungjawab ahli waris.
3. Peruntukkan undang-undang syariah (Undang-Undang Keluarga Islam) yang berkaitan dengan pembiayaan nafkah anak yatim dan tanggungjawab ahli waris.

Soal selidik masyarakat ini telah dijalankan pada Februari 2018 di Lembah Pantai, Kuala Lumpur dan kajian rintis (*pilot test*) telah dijalankan pada 7 dan 8 Januari 2018 di Kuala Terengganu, Terengganu.

KAJIAN LITERATUR

Suwaid (1998) dalam kajiannya mendapati waris atau kaum kerabat kurang mengambil

serius mengenai tanggungjawab mereka dalam membiayai nafkah apabila anak kerabat mereka kematian bapa. Zainal Azam Abd Rahman (2006) menekankan bahawa anak-anak yang kematian bapa, perlulah diuruskan oleh datuknya (daripada sebelah bapa) sekiranya ada dan seterusnya mengikut susunan. Menurut Zaini (2007) kewajipan dalam memberikan nafkah akan berpindah kepada pihak lain atau ahli waris mengikut susunan yang telah ditetapkan syarak seperti kepada datuk, ibu dan sebagainya sehinggalah akhirnya kepada baitul mal sekiranya tidak ada langsung kerabat yang berkemampuan. Suwaid (1998) turut menekankan bahawa sepatutnya undang-undang boleh memerintahkan baitul mal negeri-negeri supaya mengambil alih penyaraan nafkah kanak-kanak yang tidak mempunyai waris atau pun yang masih mempunyai waris. Peranan mahkamah turut disentuh oleh Zaini (2007) iaitu peranan institusi ini masih lemah dalam menguatkuasakan tanggungjawab ahli waris terhadap nafkah anak yatim terutamanya dalam peruntukkan Undang-Undang Keluarga Islam pada waktu tersebut. Menurut Zaini (2007) lagi, selalunya apabila tuntutan nafkah anak hanya dibuat terhadap bapa dan bapa pula gagal dikesan atau bapa tidak mampu menyara nafkah, maka tuntutan akan terhenti setakat itu sahaja, walhal seksyen 73 (2) dan seksyen 74 (2) Enakmen Keluarga Islam (Negeri Selangor) 2003 boleh digunakan untuk menuntut nafkah terhadap ahli waris. Wan Asma' Wan Abu Bakar dan Sarirah Che Ros (2013) yang menyatakan mengenai soal nafkah anak yatim yang perlu ditanggung oleh kaum kerabat keluarganya yang berada, tanpa memperincikan bagaimana kedudukan ahli waris dalam hal tersebut. Kajian ini juga ada menyatakan berkenaan peruntukan nafkah anak yang termaktub dalam seksyen 72 (2) Akta 303, Akta Undang-Undang Keluarga Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1984 tanpa mengaitkannya dengan ahli waris ataupun arahan amalan yang berkaitan dengan ahli waris. Mazni Abdul Wahab (2016) yang menyatakan bahawa tugas membayar nafkah boleh dipindahkan kepada orang lain dengan merujuk kepada Arahan Amalan No.14 Tahun 2007. Menerusi arahan amalan ini, pihak mahkamah Syariah berkuasa untuk memerintahkan orang-orang yang bertanggungjawab mengikut hukum syarak untuk memberi nafkah iaitu waris-waris lelaki mengikut tertib *asobah* dalam faraid.

PEMBIAYAAN NAFKAH ANAK YATIM MENURUT PERSPEKTIF FIQH

HAK NAFKAH ANAK YATIM

Sumber pembiayaan nafkah anak yatim menurut hukum fiqh adalah daripada hartanya sendiri jika dia mempunyai harta seperti pusaka yang diwarisi daripada warisnya (Suhaimi 2018). Sekiranya anak yatim tersebut tidak berharta, maka sumber nafkahnya adalah daripada ahli waris, dan jika dia tidak mempunyai waris, maka sumber nafkahnya adalah daripada baitul mal (Wizarah al-Awqaf wa al-Syuun al-Islamiyah al-Kuwait 1983).

Mengenai kadar nafkah yang perlu diberikan oleh ahli waris kepada anak yatim adalah tidak ditentukan, tetapi masih tidak terkeluar daripada konsep *ma'ruf* iaitu mencukupi (Mustafa al-Khin, Mustafa al-Bugha & 'Ali al-Sharbaji 2009). Kadar cukup pula diukur mengikut kepada uruf atau adat setempat, kebiasaan dan kemampuan orang yang memberi nafkah. Pembiayaan yang perlu disediakan bagi kanak-kanak yang tidak mendapat penjagaan ibu bapa di dalam Islam adalah seperti mana yang biasanya disediakan oleh seorang ibu dan bapa dalam keadaan biasa (Rotabi et al. 2017).

Bagi tempoh pembiayaan nafkah anak yatim ianya dilihat dalam tempoh pembiayaan nafkah anak. Mazhab Hanafi dan Mazhab Maliki membezakan tempoh atau usia bagi anak lelaki dan perempuan dalam menerima nafkah. Menurut Ibn al-Humam (1995) dalam mazhab Hanafi, anak lelaki berhak menerima nafkah sehingga mencapai umur yang membolehkannya bekerja walaupun belum mencapai usia baligh, sementara dalam mazhab Maliki anak lelaki layak mendapat nafkah sehingga mencapai usia baligh iaitu 18 tahun (Al-Shazali 1938). Tempoh pembiayaan nafkah bagi anak perempuan pula adalah sehingga anak perempuan tersebut berkahwin. Hal ini kerana secara kebiasaannya seorang perempuan tidak mampu untuk menyara hidup mereka (Nizam al-Din 2002). Bagi Mazhab Syafi'i dan Mazhab Hanbali pula, kedua-dua mazhab ini tidak membezakan tempoh pembiayaan nafkah bagi anak lelaki dan anak perempuan. Al-Mawardi (1999) telah menyatakan bahwa dalam mazhab Syafi'i, anak lelaki dan anak perempuan dibiayai nafkah mereka sehingga mencapai usia baligh 15 tahun (Al-Syatiri 2003). Sementara Mazhab Hanbali pula berpendapat, selagi anak-anak tersebut hidup dalam keadaan miskin dan tidak mempunyai pendapatan, mereka berhak dan layak

untuk menerima nafkah (Al- Buhuti 2003).

TANGGUNGJAWAB AHLI WARIS DALAM MEMBERIKAN NAFKAH

Sumber nafkah anak yatim diperolehi daripada ahli waris sekiranya anak yatim tidak mempunyai harta sendiri. Ini bermaksud ahli waris merupakan orang yang pertama bertanggungjawab dalam membiayai nafkah anak yatim. Menurut Mohd Zamro Muda (2006), antara golongan yang termasuk dalam kategori ahli waris ini adalah *ashab al-furud*, *'asabah* dan *dhawi al-arham*.

Ulama berbeza pendapat dalam menentukan prioriti kategori ahli waris yang berkewajipan dalam menafkahi anak yatim. Mazhab Hanafi dan Mazhab Hanbali mewajibkan nafkah anak yatim ke atas waris-waris yang mempunyai hubungan dari segi perwarisan (*ashab al-furud* dan *'asabah*) dan seterusnya hubungan kerabat pewaris (*dhawi al-arham*) sekiranya tidak mempunyai ahli waris perwarisan (Abd al-Ahad 1412-1413H). Sementara dalam Mazhab Syafi'i, nafkah anak wajib ditanggung oleh usul-usulnya (iaitu bapa, ibu, datuk, nenek hingga ke atas) dengan didahulukan usul lelaki sebelum usul perempuan. Selama mana masih ada usul lelaki (bapa, datuk hingga seterusnya), nafkah tidak ditanggung oleh usul perempuan (ibu, nenek hingga seterusnya). Bagi anak yang kematian bapa atau bapanya tidak mampu, nafkahnya wajib ditanggung oleh datuknya, diikuti oleh bapa kepada datuknya hinggalah seterusnya ke atas. Waris yang lebih dekat didahulukan daripada waris yang jauh. Jika anak mempunyai datuk dan juga bapa kepada datuknya, nafkahnya wajib ditanggung oleh datuk kerana hubungan kekeluargaan adalah lebih dekat. Jika sama-sama dekat seperti si anak mempunyai datuk sebelah bapa (iaitu bapa kepada bapanya) dan juga datuk sebelah ibu (iaitu bapa kepada ibunya), kewajipan nafkah dikongsi bersama. Apabila tidak ada datuk atau datuk yang ada tidak mampu, barulah kewajipan nafkah berpindah kepada usul-usul perempuan (iaitu ibu atau nenek atau yang lebih atas) (Al-Mawardi 1999).

Tanggungjawab ahli waris bukan sahaja membiayai nafkah anak yatim, tetapi anak yang bapanya sakit, dipenjarakan, atau alasan yang boleh diterima syarak. Justeru, apabila berlaku ketiadaan penanggung nafkah asal, maka pembiayaan nafkah anak tersebut menjadi tanggungjawab ahli-ahli waris yang dinyatakan di atas. Setelah ketiadaan mana-mana kategori ahli waris yang boleh

membayai nafkah, menjadi tanggungjawab baitul mal untuk membayai nafkah anak tersebut. Namun demikian, seandainya pihak baitul mal juga tidak berkemampuan untuk memberi bantuan kepada anak tersebut, tanggungjawab tersebut berpindah kepada masyarakat Islam yang berkemampuan untuk menafkahi mereka. Hal ini kerana membayai nafkah seorang anak yang memerlukan menjadi *fardu kifayah* ke atas masyarakat. (Abd Al-Ahad 1412-1413H).

Secara umumnya, syarat-syarat yang melayakkan anak yatim mendapat pembiayaan nafkah daripada ahli waris dan syarat-syarat yang mewajibkan ahli waris menanggung nafkah anak yatim adalah seperti berikut (Abd al-Ahad 1412-1413H):

1. Anak yatim tidak memiliki harta yang mencukupi bagi membayai keperluannya.
2. Anak yatim lemah untuk mencari pendapatan atau bekerja. Lemah membawa maksud anak-anak yatim tersebut masih kecil, belum sampai tahap umur bekerja, anak yatim seorang perempuan dan anak yatim dalam kesibukan menuntut ilmu. Menurut Zaydan (1994), menuntut ilmu dikira sebagai keuzuran yang menghalangnya daripada bekerja atau mencari pendapatan. Bagi anak yatim perempuan, mereka akan hilang kelayakan nafkah apabila berkahwin.
3. Ahli waris merupakan seorang yang senang atau berkemampuan. Kesenangan menurut jumlah ialah mempunyai lebih daripada tanggungan yang wajib dan utama yang perlu ditanggung dahulu oleh ahli waris.
4. Persamaan agama antara anak yatim dan ahli waris. Menurut pendapat terkuat dalam mazhab Hanbali dan satu pandangan dalam mazhab Syafi'i, disyaratkan persamaan agama antara anak yatim dan ahli waris untuk membolehkan anak yatim layak mendapat nafkah. Walau bagaimanapun, menurut majoriti ulama dari kalangan mazhab Hanafi dan Syafi'i dan satupandangan dari mazhab Hanbali, tidak disyaratkan persamaan agama antara anak yatim dan ahli waris sekiranya kedua-dua pihak daripada asal nasab iaitu usul dan furu' yang sama.

Daripada perbincangan di atas, jelas bahawa pembiayaan nafkah anak yatim menurut perspektif fiqh bermula dengan organisasi keluarga daripada ahli waris (*ashab al-furud* dan *asabah*) dan kerabat

pewaris (*dhawi al-arham*) terlebih dahulu. Jika ahli waris atau kerabat pewaris tidak berkemampuan atau tiada, barulah jaminan sosial ini menjadi tanggungjawab pemerintah (baitul mal) seterusnya masyarakat (Abd al-Ahad 1412-1413H).

PEMBIAYAAN NAFKAH ANAK YATIM DALAM UNDANG-UNDANG KELUARGA ISLAM DI MALAYSIA

Dalam keadaan biasa, kewajipan menanggung nafkah anak adalah menjadi tanggungjawab seorang bapa. Ini jelas diperuntukkan dalam seksyen 73 (1). Namun, dalam keadaan seorang anak yang kehilangan bapa, nafkah anak tetap dijamin melalui seksyen 73 (2) seperti berikut:

Kecuali seperti tersebut di atas, adalah menjadi kewajipan seseorang yang bertanggung di bawah Hukum Syara', supaya menanggung nafkah atau memberi sumbangan kepada nafkah kanak-kanak jika bapa kanak-kanak itu telah mati atau tempat di mana bapanya berada tidak diketahui atau jika dan setakat mana bapanya tidak berupaya menanggung nafkah mereka.

Melalui peruntukan di atas, nafkah bagi seorang anak yang telah kematian bapa diwajibkan ke atas seseorang yang bertanggung di bawah hukum syarak atau ahli waris. Ketetapan ini juga terpakai bagi anak yang masih mempunyai bapa, namun terputus hubungan atau bapa yang tidak mampu menanggung nafkahnya. Mengenai pihak yang bertanggung, ianya dijelaskan melalui Arahan Amalan No. 14 Tahun 2007 berkenaan susunan waris yang bertanggung membayar nafkah. Berdasarkan arahan amalan yang telah dikeluarkan oleh Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (2007), pihak yang bertanggung membayar nafkah bagi anak yatim adalah waris-waris lelaki mengikut tertib *'asabah* dalam faraid.

Syarat kelayakan seorang anak untuk mendapatkan nafkah dan kelayakan ahli waris untuk menanggung nafkah pula, diperuntukkan melalui seksyen 62 seperti berikut:

Pada menentukan jumlah sesuatu nafkah yang hendak dibayar, Mahkamah hendaklah mengasaskan pentaksirannya terutama sekali atas kemampuan dan keperluan pihak-pihak itu, dengan mengira kadar nafkah itu berbanding dengan pendapatan orang yang terhadapnya perintah itu dibuat.

Kemampuan yang dimaksudkan adalah syarat wajib ke atas ahli waris untuk diperintahkan nafkah. Ini bermaksud hanya ahli waris yang

mempunyai kemampuan sahaja yang boleh diperintahkan dalam nafkah anak yatim. Keperluan pula merujuk kepada syarat yang melayakkan anak yatim tersebut menerima nafkah. Justeru, anak yatim yang mempunyai keperluan sahaja yang dibenarkan untuk menerima nafkah daripada ahli waris, manakala sekiranya tiada keperluan atau kerana harta anak yatim tersebut telah mencukupi, maka anak yatim tersebut dikira sebagai orang yang tidak layak untuk menerima nafkah (Abdul Walid Abu Hassan 2017). Nafkah yang perlu ditanggung oleh ahli waris di Malaysia meliputi keperluan asas seorang anak sepertimana yang jelas diperuntukkan di dalam seksyen 73 (1) EUUKI 2003. Ini selari dengan ketetapan nafkah yang dibincangkan oleh para fuqaha, meliputi tempat tinggal, pakaian, makanan, perubatan dan pelajaran.

Dari sudut tempoh, kewajipan ahli waris menanggung nafkah anak yatim bermula dengan kematian bapa. Secara umumnya, kewajipan menanggung nafkah anak yatim dalam EUUKI 2003 berterusan sehingga anak tersebut mencapai usia lapan belas tahun. Namun, terdapat pengecualian yang membolehkan tempoh tersebut dipendekkan atau dipanjangkan lagi seperti yang dinyatakan dalam seksyen 80. Peruntukan inimenjelaskan bahawa tempoh penanggungan nafkah anak yatim adalah berdasarkan keperluan anak tersebut. Jika anak yatim tersebut boleh menanggung nafkah dirinya sendiri, maka ahli waris tidak lagi berkewajipan memberikan nafkah. Namun, jika anak tersebut telah hilang upaya atau tidak berkemampuan menanggung nafkah dirinya, kewajipan memberikan nafkah kekal ke atas ahli waris walaupun umur anak tersebut melebihi lapan belas tahun. Begitu juga dengan anak perempuan yang tetap berada di bawah tanggungjawab penjaganya sehingga berkahwin. Keperluan anak untuk mendapatkan nafkah yang diambil kira walaupun selepas melebihi lapan belas tahun ini termasuklah keperluan melanjutkan pengajian di peringkat tinggi atau mengikuti latihan lanjut yang munasabah. Jika tanggungjawab memberikan nafkah dalam tempoh ini diabaikan, tuntutan terhadap tunggakan nafkah boleh dibuat melalui seksyen 78.

Kebajikan anak yatim dalam aspek hak nafkah sebenarnya telah diuruskan dengan baik melalui saluran perundangan di Malaysia. Lebih jelas lagi, hal ini dapat dilihat melalui peruntukan di dalam Seksyen 74 yang memberikan kuasa kepada mahkamah untuk memerintahkan kewajipan nafkah dan Seksyen 75 yang memerintahkan

cagaran bagi nafkah ke atas ahli waris yang cuai dalam melaksanakan kewajipan. Begitu juga dengan kuasa yang diperuntukkan oleh undang-undang kepada mahkamah di dalam Seksyen 76 untuk mengubah perintah atau perjanjian di dalam Seksyen 77 mengenai penjagaan dan nafkah anak bagi menjamin kebajikan anak tersebut. Justeru, pelanggaran kepada perintah mahkamah ini boleh menyebabkan pihak berkenaan dikenakan tindakan perundangan.

KEFAHAMAN DAN AMALAN MASYARAKAT TERHADAP TANGGUNGJAWAB NAFKAH ANAK YATIM

Kefahaman masyarakat diperolehi daripada analisis deskriptif daripada borang soal selidik masyarakat terhadap tiga aspek utama iaitu konsep anak yatim dan nafkah anak yatim, konsep ahli waris dan tanggungjawab ahli waris dan peruntukan undang-undang mengenai kedudukan nafkah anak yatim di Malaysia. Bagi kaedah analisis data, dapatan dianalisis menggunakan statistik deskriptif, dengan menggunakan jadual penentuan tahap kefahaman. Berdasarkan jadual ini, tahap kefahaman ditentukan berdasarkan julat markah yang diperolehi (Ahmad Tarmimi Ismail & Shahrul Kadri Ayop 2016). Ini dilakukan dengan cara mengambil min markah daripada skor peratusan (TAHU) bagi setiap aspek yang ditanya. Tahap kefahaman responden boleh dibahagikan kepada sangat tinggi, tinggi, sederhana, rendah dan sangat rendah seperti mana yang dilampirkan dalam Jadual 1.

KONSEP ANAK YATIM DAN NAFKAH ANAK YATIM

Berdasarkan hasil dapatan soal selidik di dalam Jadual 2, majoriti responden (94.2%) mengetahui bahawa anak yatim ialah anak yang kematian ibu atau bapa, dan anak yatim piatu ialah anak yang kematian ibu dan bapa menurut pengamalan masyarakat di Malaysia. Sementara itu, lebih separuh responden tidak mengetahui dan tidak pasti sebenarnya status anak yatim di dalam Islam hanya diberikan kepada seseorang yang belum baligh.

Dalam hukum Islam, selain dari bapa meninggal dunia, ahli waris juga perlu menanggung nafkah anak bagi keadaan bapanya dipenjarakan, bapa sakit yang tidak mampu bekerja dan bapa ghaib

JADUAL 1. Jadual penentuan tahap kefahaman

MIN MARKAH (%)	TAHAP KEFAHAMAN
80 – 100	Sangat Tinggi
60 – 79	Tinggi
40 – 59	Sederhana
20 – 39	Rendah
0 – 19	Sangat rendah

Sumber: https://www.researchgate.net/publication/311411040_Tahap_Kefahaman_dan_Salah_Konsep_Terhadap_Konsep_Daya_Dan_Gerakan_Dalam_Kalangan_Pelajar_Tingkatan_Empat/download

JADUAL 2. Konsep Anak Yatim dan Nafkah Anak Yatim

PERKARA	PERATUSAN (%)		
Anak yatim ialah anak yang kematian ibu atau bapa, manakala anak yatim piatu ialah anak yang kematian ibu dan bapa menurut pengamalan masyarakat di Malaysia.	TAHU (94.2%)	TIDAK TAHU (3.8%)	TIDAK PASTI (2.0%)
Status anak yatim di dalam Islam diberikan hanya kepada seseorang yang belum baligh.	TAHU (48.5%)	TIDAK TAHU (36.9%)	TIDAK PASTI (14.6%)
Ahli waris perlu menanggung nafkah anak yatim sekiranya bapa anak yatim tersebut: Bapa meninggal dunia	TAHU (93.2%)	TIDAK TAHU (1.0%)	TIDAK PASTI (5.8%)
1. Bapa dipenjarakan	TAHU (48.3%)	TIDAK TAHU (21.0%)	TIDAK PASTI (30.7%)
2. Bapa sakit yang tidak mampu bekerja	TAHU (60.2%)	TIDAK TAHU (14.9%)	TIDAK PASTI (24.9%)
3. Bapa ghaib/hilang	TAHU (67.6%)	TIDAK TAHU (8.0%)	TIDAK PASTI (24.4%)
Ahli waris hanya berkewajipan menanggung nafkah anak yatim sekiranya anak yatim tersebut tidak berharta.	TAHU (56.9%)	TIDAK TAHU (24.6%)	TIDAK PASTI (18.5%)
Min Markah	67%		

atau hilang. Malah, perkara ini telah dinyatakan dalam peruntukan Undang-undang Keluarga Islam di Malaysia. Majoriti responden menyatakan mereka sangat memahami bahawa nafkah anak yatim perlu ditanggung oleh ahli waris apabila bapa meninggal dunia dengan peratusan tertinggi iaitu 93.2%, diikuti oleh keadaan bapa ghaib atau hilang dengan 67.6% dan bapa sakit yang tidak mampu bekerja dengan catatan sebanyak 60.2%. Bagi keadaan bapa dipenjarakan, hanya 48.3% responden mengetahui hal tersebut.

Bagi syarat penerimaan nafkah oleh anak yatim pula, iaitu ahli waris hanya berkewajipan menanggung nafkah anak yatim sekiranya anak yatim tidak mempunyai harta untuk membiayai keperluan hidupnya, separuh responden mengetahui iaitu 56.9% manakala hampir separuh responden tidak mengetahui dan tidak pasti. Secara keseluruhannya, tahap kefahaman masyarakat dengan min markah 67%, adalah tinggi dalam aspek Konsep Anak Yatim dan Nafkah Anak Yatim.

KONSEP AHLI WARIS DAN TANGGUNGJAWAB AHLI WARIS

Merujuk kepada hasil keputusan bagi aspek Konsep Ahli Waris dan Tanggungjawab Ahli Waris seperti mana yang dipaparkan di dalam Jadual 3, hampir keseluruhan (91.5%) responden mengetahuibahawa ahli waris adalah antara orang yang bertanggungjawab dalam menanggung nafkah anak yatim menurut hukum syarak. Ini menunjukkan bahawa pengetahuan mengenai kewajipan ahli waris dalam menanggung nafkah anak yatim adalah tinggi dan bukanlah perkara asing dalam pengetahuan masyarakat dalam kajian ini.

Bagi golongan ahli waris yang perlu bertanggungjawab dalam nafkah anak yatim, sebanyak 89.6% responden bersetuju bahawa ahli waris terdiri daripada datuk, bapa saudara sebelah bapa, sepupu lelaki sebelah bapa dan adik beradik lelaki kepada anak yatim. Bagi susunan ahli waris

JADUAL 3. Konsep Ahli Waris & Tanggungjawab Ahli Waris

Antara tanggungjawab lain ahli waris ialah:	TAHU	TIDAK TAHU	TIDAK PASTI
1. Menjadi wali kepada perempuan yatim	(90.2%)	(2.5%)	(7.3%)
2. Menjalankan aqiqah bagi anak yatim	TAHU	TIDAK TAHU	TIDAK PASTI
	(56.5%)	(14.9%)	(28.6%)
3. Mengeluarkan zakat fitrah bagi anak yatim	TAHU	TIDAK TAHU	TIDAK PASTI
	(75.3%)	(4.5%)	(20.2%)
Sekiranya ahli waris mempunyai lebih harta selepas tanggungjawabnya, beliau wajib menanggung nafkah anak yatim jika anak yatim tidak berharta.	TAHU	TIDAKTAHU	TIDAK PASTI
	(62.7%)	(6.8%)	(30.6%)
Sekiranya ahli waris tidak mempunyai lebih harta, maka tanggungjawab tersebut boleh berpindah kepada Baitul mal/pusat zakat untuk menyara keperluan anak yatim tersebut.	TAHU	TIDAK TAHU	TIDAK PASTI
	(67.3%)	(6.3%)	(26.4%)
Ahli waris adalah antara orang yang bertanggungjawab untuk menanggung nafkah anak yatim.	TAHU	TIDAK TAHU	TIDAK PASTI
	(91.5%)	(3.0%)	(5.5%)
Senarai ahli waris kepada anak yatim terdiri daripada datuk, bapa saudara sebelah ayah, sepupu lelaki sebelah ayah dan adik beradik lelaki kepada anak yatim tersebut.	TAHU	TIDAK TAHU	TIDAK PASTI
	(89.6%)	(2.5%)	(7.8%)
Di dalam Islam, datuk sebelah bapa adalah orang yang paling bertanggungjawab dalam nafkah anak yatim selepas ayahnya.	TAHU	TIDAKTAHU	TIDAK PASTI
	(76.4%)	(7.5%)	(16.1%)
Sekiranya bapa telah meninggal dunia, tanggungjawab nafkah kepada anak yatim berpindah kepada ahli waris dahulu, bukannya ibu anak yatim tersebut.	TAHU	TIDAK TAHU	TIDAK PASTI
	(62.8%)	(12.8%)	(24.4%)
Min Markah		84.0 %	

yang paling utama iaitu datuk sebelah bapa, 76.4% responden mengetahuinya. Manakala 62.8% responden mengetahui bahawa sekiranya bapa meninggal dunia, tanggungjawab nafkah anak yatim berpindah kepada ahli waris, dan bukannya kepada ibu anak yatim tersebut. Ini bermaksud ahli waris dan mereka yang paling bertanggungjawab mengikut susunan ahli waris juga diketahui pada tahap yang tinggi dalam kajian ini.

Status 'anak yatim' tidak mengurangkan haknya untuk mendapatkan hak seperti anak-anak yang lain. Bahkan hak seorang anak bermula semenjak anak tersebut berada di dalam kandungan ibunya lagi dan begitu jugalah hak seorang anak yatim sekiranya kematian bapa ketika di dalam kandungan ibunya. Antara tanggungjawab yang perlu dilaksanakan oleh ahli waris terhadap anak yatim ialah menjalankan aqiqah, mengeluarkan zakat fitrah dan menjadi wali bagi anak yatim perempuan. Separuh responden iaitu 56.5% mengetahui bahawa ahli waris perlu menjalankan aqiqah ke atas anak yatim, 75.3% mengetahui bahawa ahli waris perlu menunaikan urusan zakat fitrah anak yatim manakala 90.2% amat maklum bahawa ahli waris perlu bertanggungjawab dalam urusan perkahwinan bagi anak yatim perempuan. Ini menunjukkan bahawa ahli waris juga amat

memaklumi peranannya dalam menjadi wali bagi anak yatim perempuan (90.2%) iaitu kedua tertinggi selepas kewajibannya memberikan nafkah kepada anak yatim (91.5%).

Bagi syarat-syarat kelayakan nafkah kepada anak yatim, lebih separuh responden iaitu 62.7% mengetahui bahawa ahli waris wajib menanggung nafkah anak yatim yang tidak berharta dan sekiranya ahli waris tersebut mempunyai lebih harta selepas tanggungan wajib mereka. Begitu juga, lebih separuh responden (67.3%) mengetahui peralihan tanggungjawab adalah kepada baitul mal sekiranya ahli waris tidak mempunyai lebih harta. Secara keseluruhannya, tahap kefahaman masyarakat dengan min markah 84%, adalah sangat tinggi dalam aspek Konsep Ahli Waris dan Tanggungjawab Ahli Waris.

PENGETAHUAN TERHADAP PERUNTUKAN UNDANG-UNDANG SYARIAH DI MALAYSIA

Aspek undang-undang yang disoal adalah melibatkan kedudukan nafkah anak yatim dan kedudukan ahli waris dalam peruntukan Undang-undang Keluarga Islam di Malaysia. Jadual 4

JADUAL 4. Pengetahuan Terhadap Peruntukan Undang-Undang Syariah di Malaysia

PERKARA	PERATUSAN (%)		
Umur bagi anak yatim ialah tidak melebihi daripada 18 tahun menurut Undang-undang Keluarga Islam di Malaysia.	TAHU (59.2%)	TIDAK TAHU (16.1%)	TIDAK PASTI (24.7%)
Ahli waris yang layak perlu menanggung nafkah anak yatim sehingga berumur 18 tahun berdasarkan Undang-Undang Keluarga Islam di Malaysia.	TAHU (78.6%)	TIDAK TAHU (4.3%)	TIDAK PASTI (17.1%)
Terdapat peruntukan undang-undang yang memerintahkan ahli waris supaya memberi nafkah kepada anak yatim sekiranya bapa meninggal dunia atau bapa tidak berkemampuan atau bapa hilang.	TAHU (50%)	TIDAK TAHU (6.5%)	TIDAK PASTI (43.5%)
Tindakan undang-undang boleh diambil ke atas ahli waris yang ingkar tanggungjawab terhadap nafkah anak yatim.	TAHU (56.4%)	TIDAK TAHU (8.3%)	TIDAK PASTI (35.3%)
Seseorang itu boleh memohon untuk mendapatkan perintah nafkah anak yatim di mahkamah.	TAHU (65.2%)	TIDAK TAHU (4.3%)	TIDAK PASTI (30.6%)
Min Markah	61.9%		

JADUAL 5. Keputusan Tahap Kefahaman Masyarakat dalam Soal Selidik

ASPEK	TAHAP KEFAHAMAN
Konsep Anak Yatim dan Nafkah Anak Yatim dari Perspektif Masyarakat dan Syarak.	Tinggi
Konsep Ahli Waris serta Tanggungjawab Ahli Waris dari Sudut Hukum Syarak.	Sangat tinggi
Peruntukkan Undang-Undang Keluarga Islam mengenai Nafkah Anak Yatim dan Tanggungjawab Ahli Waris ke atas Nafkah Anak Yatim.	Tinggi

menunjukkan lebih daripada separuh responden (59.2%) mengetahui bahawa umur bagi anak yatim yang dikira sebagai 'yatim' adalah tidak melebihi 18 tahun menurut Undang-undang Keluarga Islam di Malaysia. Sebanyak 78.6% pula mengetahui bahawa ahli waris perlu menanggung nafkah anak yatim sehingga berumur 18 tahun berdasarkan Undang-undang Keluarga Islam yang berkenaan.

Mengenai pengetahuan mengenai adanya peruntukan undang-undang yang memerintahkan ahli waris supaya memberi nafkah kepada anak yatim sekiranya bapa meninggal dunia, hilang atau bapa tidak berkemampuan hanya separuh iaitu 50% responden mengetahui manakala separuh lagi tidak pasti dan tidak tahu. Lebih separuh juga responden iaitu 56.4% mengetahui bahawa pihak mahkamah boleh mengambil tindakan ke atas ahli waris yang ingkar terhadap perintah nafkah terhadap anak yatim, manakala hampir separuh responden lagi tidak pasti dan tidak tahu.

Mengenai tatacara tuntutan nafkah anak yatim di mahkamah, lebih separuh responden (65.2%) mengetahui bahawa ibu atau penjaga kepada anak yatim perlu memohon untuk mendapatkan perintah nafkah anak yatim di mahkamah dengan memfailkan tuntutan terlebih dahulu berbanding hampir separuh lagi tidak pasti dan tidak tahu.

Secara keseluruhannya, tahap kefahaman masyarakat dengan min markah 61.9%, adalah tinggi dalam aspek Pengetahuan Terhadap Peruntukan Undang-Undang Syariah di Malaysia. Walau bagaimana pun, ianya merupakan markah terendah dalam aspek-aspek yang dinilai dan juga markah yang menghampiri julat tahap kefahaman yang sederhana iaitu 40%-59.9%.

Justeru, tahap kefahaman masyarakat terhadap aspek-aspek kefahaman nafkah anak yatim dan tanggungjawab ahli waris dapat disimpulkan seperti berikut:

AMALAN MASYARAKAT TERHADAP TANGGUNGJAWAB NAFKAH ANAK YATIM

Amalan masyarakat diperolehi daripada temu bual bersama informan-informan yang terdiri daripada empat orang hakim Mahkamah Syariah bagi membincangkan tuntutan nafkah anak yatim ke atas ahli waris di Mahkamah Syariah yang berlaku pada masa kini. Mereka adalah Tuan Abdul Hadi bin Umar, hakim Mahkamah Rendah Syariah Gombak Barat, Tuan Mohd Fathir bin Md Din dan Puan Maryam Jameela binti Ali Sabri, hakim-hakim daripada Mahkamah Rendah Syariah Ampang dan YAA Dato' Abdul Walid bin Abu Hassan, hakim

Mahkamah Rayuan dan Pakar Rujuk Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia (JKSM).

Secara umumnya menurut keempat-empat orang hakim yang ditemu bual, kebiasaannya tiada sebarang kes yang difailkan di mahkamah dalam tuntutan nafkah anak yatim ke atas ahli waris dalam masa setahun, walaupun peruntukan tersebut terdapat dalam Undang-Undang Keluarga Islam di Malaysia. Menurut Tuan Abdul Hadi, sepanjang 4 tahun beliau berkhidmat sebagai hakim di Mahkamah Rendah Syariah Gombak Barat, tiada satu pun perintah nafkah ke atas ahli waris yang pernah dibuat. Menurut YAA Dato' Abdul Walid, beliau pernah menerima tuntutan nafkah ke atas ahli waris dalam kes bapa hilang atau ghaib dan belum pernah menerima tuntutan nafkah ke atas ahli waris dalam kes bapa meninggal dunia. Sepanjang beliau berkhidmat mengendalikan kes-kes di mahkamah, tidak banyak tuntutan yang dibuat, dan jika ada, adalah setelah diajar kepada pihak-pihak yang berhak membuat tuntutan untuk menuntut hak anak mereka kepada ahli waris.

Antara sebab kes jarang dituntut menurut keempat-empat hakim ini adalah kerana ibu tiada pengetahuan mengenai hak dan peruntukan undang-undang berkenaan. Ini menunjukkan sebahagian masyarakat masih kurang pengetahuan dan maklumat mengenai hak nafkah anak yatim yang boleh dituntut ke atas ahli waris yang berkecukupan. Menurut YAA Dato' Abdul Walid yang berpengalaman luas dalam bidang kehakiman dan juga pernah berkhidmat di Jabatan Peguam Negara, peguam adalah orang yang terutamanya perlu tahu mengenai hak dan tuntutan ini kerana merekalah orang yang paling sesuai untuk menasihati masyarakat untuk menuntut hak mereka di mahkamah. Terdapat juga hakim yang mengakui bahawa terdapat pihak yang memilih untuk berbincang di luar iaitu antara pihak anak yatim dan ahli waris tanpa membawa hal tersebut ke mahkamah bagi mengelakkan perselisihan faham antara kaum kerabat.

Menurut keempat-empat orang hakim yang ditemu bual, ibu atau pihak anak yatim tersebut mestilah membuat permohonan tuntutan terlebih dahulu kepada mahkamah untuk membolehkan mahkamah mengeluarkan perintah kepada ahli waris yang dikenal pasti. Dalam hal ini, menurut YAA Dato' Abdul Walid, seksyen 62 akan digunakan bagi meneliti tahap kemampuan dan keperluan pihak-pihak yang dituntut dan yang menuntut. Bagi ahli waris yang tidak mahu bertanggungjawab,

pihak mahkamah boleh mengenakan saman dan penjara. Ini berdasarkan kepada Seksyen 75 (2) Enakmen Undang-undang Keluarga Islam (Negeri Selangor) 2003 berkenaan kuasa bagi mahkamah memerintahkan cagaran bagi nafkah seorang anak dinyatakan seperti berikut: "Kemungkinan mematuhi perintah menghendaki orang yang bertanggungjawab membayar nafkah itu meletak hak apa-apa harta pada pemegang amanah bagi maksud subseksyen (1) boleh dikenakan hukuman sebagai suatu penghinaan terhadap Mahkamah." Menurut Tuan Abdul Hadi, tempoh penjara yang boleh dikenakan adalah selama 30 hari iaitu tempoh maksimum dan pada masa yang sama nafkah tetap perlu dibayar. Menurut Tuan Mohd Fathir dan Puan Maryam Jameela, ahli waris tersebut ataupun pihak yang kena tuntutan masih berpeluang membuat rayuan apabila perintah nafkah dikenakan ke atas beliau dan mahkamah akan mempertimbangkan sekiranya perlu membuat sebarang pindaan terhadap perintah yang telah dikeluarkan.

KESIMPULAN

Kebajikan anak yatim dalam aspek hak nafkah diuruskan dengan baik melalui saluran perundangan yang dapat dilihat melalui peruntukan yang memberikan kuasa kepada mahkamah untuk memerintahkan kewajipan nafkah misalnya melalui seksyen 61 sehingga 81 dalam EUUKI Selangor. Peruntukan-peruntukan ini adalah penting terutamanya bagi masalah yang berbangkit daripada sikap ambil mudah masyarakat terhadap kewajipan yang diperintahkan ini. Walau bagaimanapun, kuasa mahkamah untuk membuat perintah ini tertakluk kepada tuntutan yang dibuat kepada mahkamah dan bergantung pula kepada pengetahuan dan kepekaan ibu atau penjaga anak yatim itu sendiri untuk membuat tuntutan.

Kajian ini mendapati bahawa tahap kefahaman masyarakat adalah baik dalam mengetahui peranan ahli waris dan tanggungjawabnya dalam pembiayaan nafkah anak yatim baik dari sudut hukum syarak mahupun perundangan syariah di negara ini. Walau bagaimanapun, dari segi amalan masyarakat, kajian mendapati tuntutan nafkah anak yatim yang difailkan terhadap ahli waris adalah sangat kurang sementara kesedaran ahli waris untuk memberikan sokongan dari segi material (nafkah) atau pun moral selepas anak-anak yatim diserahkan ke rumah jagaan anak-anak yatim adalah sangat tidak memuaskan. Kajian ini berpandangan

bahawa tahap kefahaman yang tinggi namun tahap pengamalan yang rendah adalah disebabkan oleh tiadanya kesedaran masyarakat terutamanya ahli waris dalam melaksanakan tanggungjawab tersebut. Walaupun mereka mengetahui bahawa terdapat peruntukkan yang boleh memerintahkan ahli waris untuk berbuat demikian, namun tiada penguatkuasaan dan tindakan dari aspek undang-undang yang diambil oleh pihak berkuasa sekiranya pengabaian dilakukan. Hal ini kerana tuntutan ke atas ahli waris kebiasaannya hanya dilakukan oleh pihak ibu atau penjaga anak yatim tersebut yang selalunya adalah pihak yang kurang lantang bersuara dan lemah dalam membuat tuntutan kerana kekangan yang pelbagai.

Justeru, perlunya satu badan yang boleh bertindak untuk menasihati dan membantu pihak ibu dan penjaga anak-anak yatim untuk memfailkan tuntutan nafkah anak yatim ke atas ahli waris. Fungsi Bahagian Sokongan Keluarga (BSK) di bawah JKSM yang sedia ada di negara ini boleh diperluaskan bagi membantu pihak anak yatim untuk membuat tuntutan dan menfailkan kes mereka ke atas ahli waris. Peranan BSK bukan sahaja menjadi pelaksana kepada perintah nafkah, namun boleh diperluaskan dalam menfailkan kes-kes nafkah di mahkamah sebagai wakil kepada pihak anak yatim. Hal inilah yang dipraktikkan oleh *Child Support Centre* yang terdapat di negara-negara barat seperti di Australia dan Amerika yang menjaga kebajikan kanak-kanak terutamanya dalam kes ibu bapa yang bercerai dan membuat tuntutan ke atas ibu bapa tersebut sama ada melalui mahkamah atau bukan bagi membiayai nafkah kanak-kanak tersebut. Ini dapat dilihat dalam polisi dan amalan perundangan 34 negara-negara Pertubuhan Kerjasama dan Pembangunan Ekonomi (OECD) seperti United States of America, Australia, United Kingdom, Norway dan Canada. (*The Organization For Economic Co-Operation And Development (OECD)*, 2014).

Sejarah *Child Support* diperkenalkan apabila ramai kanak-kanak di negara-negara tersebut yang terbiar dari segi keperluan asas mereka dan meningkatnya keluarga yang hanya diketuai oleh ibu. Hal ini disebabkan bapa anak tersebut tidak tinggal bersama untuk membiayai keluarga mereka kerana perpisahan, perceraian ataupun pengabaian tanggungjawab terutama terhadap anak-anak yang lahir di luar pernikahan (Belinda Fehlberg dan Mavis Maclean, 2009 serta Meyer, Daniel R. et. al. 1996).Justeru, hal yang sama boleh diluaskan dalam peranan Bahagian Sokongan

Keluarga (BSK) walaupun peranan sebenar BSK adalah menuntut pengabaian nafkah daripada bapa kandung, peranan ini boleh diluaskan ke atas ahli waris. Tuntutan nafkah tersebut boleh dibuat melalui persetujuan bersama antara ahli waris, anak yatim dan pihak BSK ataupun melalui pemotongan gaji seperti juga yang dipraktikkan di negara-negara Barat yang menggunakan sistem *Child Support*. Kempen kesedaran masyarakat terutamanya implikasi pengabaian oleh ahli waris dari perspektif undang-undang dan hukuman perlulah disebar luaskan ke dalam masyarakat Islam di Malaysia secara keseluruhannya. Hal ini supaya pembiayaan nafkah anak yatim yang telah dijamin oleh syarak adalah jelas dilihat terbela dan terlaksana di negara ini.

PENGHARGAAN

Setinggi-tinggi penghargaan dirakamkan kepada Universiti Malaya di atas skim Bantuan Kecil Penyelidikan (BK028-2017), para informan temu bual yang terdiri daripada hakim-hakim mahkamah syariah dan pengurus-pengurus rumah penjagaan anak-anak yatim seterusnya responden masyarakat di Lembah Klang, Malaysia. Penghargaan dan jutaan terima kasih juga ditujukan kepada semua yang terlibat sama ada secara langsung atau tidak langsung dalam menjayakan kajian penyelidikan ini.

RUJUKAN

- Abd al-Ahad Mulla Rajab. 1412-1413H. *Ahkam al-Yatim fi al-Fiqh al-Islami*. Riyadh: Dar Atlas.
- Abd al-Karim Zaydan. 1994. *Al-Mufasssal fi Ahkam al-Mar'ah wa al-Bayt al-Muslim fi al-Shari'ah al-Islamiyah*. Beirut: Muassasah al-Risalah.
- Abdul Latif Muda. 1999. *Perbahasan Sejarah Perundangan Islam dan Mazhab Fiqh*. Kuala Lumpur: Pustaka Salam Sdn. Bhd.
- Abdul Walid Abu Hassan. 2016. *Hak-hak Wanita Menurut Undang-undang Keluarga Islam di Malaysia*. Selangor: Universiti Islam Malaysia.
- Ahmad Tarmimi Ismail & Shahrul Kadri Ayop. 2016. Tahap kefahaman dan salah konsep terhadap konsep daya dan gerakan dalam kalangan pelajar tingkatan empat. *Jurnal Fizik Malaysia* 37 (1): 01090-01101.
- Al-Buhuti, Mansur Ibn Yunus Ibn Idris. 2003. *Kashshaf al-Qina' an Matn al-Iqna'*. Riyadh: Dar 'Alam al-Kutub.
- Al-Mawardi, al- Imam Abi Hasan Ali, Ibn Muhammad Ibn Habib. 1999. *Al-Hawi al-Kabir*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.

- Al- Shaykh Nizam al- Din wa Jama'ah min Ulama' al- Hind al-A'lam. 2002. *Al- Fatawa al- Hindiyah fi Mazhab al-Imam al- A'zam Abi Hanifah al- Nu'man*. Beirut: Dar Ihya' al- Turath al-Arabi.
- Al- Shazali, Ali Abi al-Hasan Ibn Nasir al-Din Ibn Muhammad. 1938. *Kifayat al-Talib al-Rabbani li Risalah Ibn Zayd al- Qayrawani*. Kaherah: Syarikat Maktabah wa Matbaah Mustafa al-Babi al-Halabi wa Awladihi.
- Al-Syatiri, Al- Sayyid Ahmad bin Umar. 2003. *Nail al-Raja' bi Syarh Safinah al-Naja*. Beirut: Dar al-Minhaj.
- Badruddin Hj. Ibrahim & Azizah Mohd. 2013. Hak anak terhadap nafkah dalam perundangan Islam: Sejauh manakah bapa bertanggungjawab menanggung nafkah anaknya. *Makalah Kanun* 25(2): 255-272.
- Bahagian Sokongan Keluarga (BSK), Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia, http://www.jksm.gov.my/jksmv2/index.php?option=com_content&view=article&id=152%3Abahagian-sokongan-ke-luarga&catid=59%3Absk&Itemid=146. Accessed on: 13 October 2019.
- Belinda Fehlberg and Mavis Maclean, Child Support Policy in Australia and the United Kingdom: Changing priorities but a similar tough deal for children?, *International Journal of Law, Policy and the Family* 23, (2009), 1-24 doi: 10.1093/lawfam/ebn015, Advance Access Publication 29 January 2009 and Child Support Handbook (OCS), Administration for Children and Families, Department of Health and Human Services, 6, <http://www.acf.hhs.gov/programs/css/resource/handbook-on-child-support-enforcement>, Accessed on: 12 November 2014.
- Encik Ishak Osman (Pengurus Rumah Anak-Anak Yatim Hulu Kelang, Selangor), temu bual bersemuka dengan penulis pada 15 Januari 2018.
- Ibn al-Humam, Kamal al-Din Muhammad Ibn Abd al-Wahid al-Siwasi. 1995. *Sharh Fath al-Qadir*. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Ibn Kathir al-Qurshi al-Dimashqi, Abi al-Fida' Isma'il. 2001. *Tafsir Ibnu Kathir*. Jakarta: Pustaka Imam Al-Syafi'i.
- Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia. 2007. Arahan Amalan No. 14 Tahun 2007, Susunan Waris Yang Bertanggungjawab Membayar Nafkah, dimuat turun daripada <http://www.jksm.gov.my/aa/uploads/142007.pdf>. Accessed on: 1 Jun 2018.
- Jamaludin Ramli, Azizi Yahaya, Noordin Yahaya & Siti Zainab Md. Lazin@Md. Lazim. 2010. Kemurungan dalam kalangan penghuni rumah anak yatim di daerah Kota Bharu, Kelantan. https://www.researchgate.net/publication/46136569_Kemurungan_Dalam_Kalangan_Penghuni_Rumah_Anak_Yatim_Di_Daerah_Kota_Bharu_Kelantan. Accessed on: 1 June 2018.
- Karen Smith Rotabi, Nicole F. Bromfield, Justin Lee & Taghreed Abu Sarhan. 2017. The care of orphaned and vulnerable children in islam: Exploring kafala with muslim social work practice with unaccompanied refugee minors in United States. *Journal of Human Rights and Social Work* 2 (2): 16-24.
- Kazeem, A. & Jensen, L. 2017. Orphan status, school attendance, and their relationship to household head in Nigeria. *Demographic Research* 36. <http://www.jstor.org/stable/26332145>. Accessed on: 24 Julai 2019.
- M. Abdul Fattah Santoso. 2016. Islamic perspective on the rights of the child and the roles of civil society and state in Indonesia. Kertas kerja dibentangkan di The Conference on Researching Children's Perspective when Norms and Values Are in Conflict, anjuran Child Rights Institute, 12-13 Oktober, Lund University, Sweden.
- Mahyuddin Khairullah Al-'Uwair. 2017. Anmat ri'ayah al-aytam wa kafalatihim fi al-mujtama' al-Islami. *Journal Al-Baath Universiti* 39 (10): 35-63.
- Mazni Abdul Wahab. 2016. Arahan Amalan Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia di Mahkamah Syariah: Suatu sorotan literatur. *Journal of Shariah Law Research* 1(2): 175-186.
- Meyer, Daniel R; Bartfeld, Judi; Garfinkel, Irwin; Brown, Patricia, Child support reform: Lessons from Wisconsin, *Family Relations*; Jan 1996; 45, 1; ProQuest Education Journals, 11.
- Mohd Zamro Muda & Mohd. Ridzuan Awang. 2006. *Undang-Undang Pusaka Islam: Pelaksanaan di Malaysia*. Selangor: Jabatan Syariah Fakulti Pengajian Islam Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Miftahur Ridho. 2015. Islamic perspective on child protection. *Lentera*, 2 (December): 187-198.
- Mohd Amir Haji Arifin @ Mohd Rifin & Jamalluddin Hashim. 2017. Fungsi penguatkuasaan dan pelaksanaan perintah nafkah bahagian sokongan keluarga Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia: Menurut perspektif maqasid al-shariah. Kertas kerja dibentangkan di International Seminar on Islamic Jurisprudence in Contemporary Society 2017 (ISLAC), The Social Harmony Through Islamic Law, anjuran Universiti Sultan Zainal Abidin, 4-5 Mac, Terengganu.
- Mohd Zin, N., Md Hashim, N. & Hak, N. A. 2015. A baseline study of the enforcement of nafkah orders in the Selangor Syariah Court. *Pertanika Journals Social Sciences & Humanities* 23:327-336
- Mustafa al-Khin, Mustafa al-Bugha & 'Ali al-Sharbaji. 2009. *Kitab Fikah Mazhab Syafi'i*. Terj. Ridzuan Hashim, Juanda Jaya, Azizi Ismail, Mohd Asri Hashim & Salehan Ayub. Batu Caves: Pustaka Salam.
- Nurul Asyikin binti Mohd Ali (Pembantu Pengurus Rumah Anak-Anak Yatim dan Saudara Baru Shifa',

- Setapak, Kuala Lumpur), temu bual bersemuka dengan penulis pada 8 Februari 2018.
- Rohayati Junaidi, Tengku Intan Marlina Tengku Mohd Ali dan Madiawati Mustaffa @ Mamat. 2019. Persekitaran ekosistem dalam novel kanak-kanak terpilih. *Akademika* 89 (2): 111-122.
- Roslailawati binti Mohamad (Pengerusi Pertubuhan Kebajikan dan Penjagaan Nur Hidayah, Kuala Lumpur), temu bual bersemuka dengan penulis pada 7 Februari 2018.
- Rojanah Kahar & Muslihah Hasbullah. 2012. Penyelesaian daripada perspektif perundangan berkaitan nafkah anak di Malaysia: Satu analisis. *Jurnal Institut Latihan Islam Malaysia* 5: 105-123.
- Roslee Ahmad & Mohamed Sharif Mustaffa. 2004. Pendekatan kaunseling kelompok untuk menangani masalah emosi di kalangan anak-anak yatim. Kajian di Asrama Pertubuhan Anak-Anak Yatim Negeri Johor. Kertas kerja dibentangkan di Seminar kebangsaan ke-3 psikologi dan masyarakat bertemakan gejala sosial dalam masyarakat, anjuran Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia, 4-5 Oktober 2004, Bangi, Selangor.
- Ruth Evans. 2012. Safeguarding inheritance and enhancing the resilience of orphaned young people living in child- and youth-headed households in Tanzania and Uganda. *African Journal of AIDS Research* 11(3).<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.2989/16085906.2012.734977>. Accessed on: 24 Julai 2019.
- Schatz, E., Seeley, J., & Zalwango, F. 2018. Intergenerational care for and by children: Examining reciprocity through focus group interviews with older adults in rural Uganda. *Demographic Research* 38. <https://www.jstor.org/stable/26457097>. Accessed on: 24 Julai 2019.
- Shabina Arfat. 2013. Islamic perspective of children's right: An overview. *Asian Journal of Social Sciences & Humanities* 2(1): 299-307.
- Siti Hajar Abu Bakar Ah, Noralina Omar dan Zaiton Azman. 2017. penyertaan sosial dan indeks kesejahteraan sosial subjektif kanak-kanak miskin di Malaysia. *Akademika* 87(2): 105-118.
- Suhaimi Ab Rahman, Rasyidah Md Khalid, Adilah Abd Razak dan Abu Bakar Jaafar. 2018. Pemerkasaan Mahkamah Syariah dalam pentadbiran harta pusaka masyarakat Islam menurut kerangka federalisma di Malaysia. *Akademika* 88 (3): 113 -125.
- Tharshini Sivabalan, Ezarina Zakaria dan Aizan Sofia Amin. 2018. Meneroka Strategi Daya Tindak Golongan Ibu dalam Menjaga Anak Kurang Upaya Kategori Cerebral Palsy. *Akademika* 88(2):121-134.
- The Organization For Economic Co-Operation And Development (OECD) <http://www.oecd.org/els/family/oecdfamilydatabasethefamilysupportcalculator.htm> dicapai pada 12 November 2019.
- Tuan Abdul Hadi Umar (Hakim Mahkamah Rendah Syariah Gombak Barat, Selangor), temu bual bersemuka dengan penulis pada 13 Disember 2017.
- Tuan Mohd Fathir Md Din dan Puan Maryam Jameela Ali Sabri (Hakim Mahkamah Rendah Syariah Ampang, Kuala Lumpur), temu bual bersemuka dengan penulis pada 19 Disember 2017.
- Wizarah al-Awqaf wa al-Syuun al-Islamiyah al-Kuwait. 1983. *Al-Mausu'ah al-Fiqhiyyah (Awqaf al-Kuwait)*. Kuwait: Wizarah al-Awqaf wa al-Syuun al-Islamiyah.
- YAA Dato' Abdul Walid Abu Hassan (Pakar Rujuk Syariah, Jabatan Kehakiman Syariah Malaysia), temu bual bersemuka dengan penulis pada 14 Disember 2017.
- Zainal Azam Abd Rahman, Abdul Monir Yaacob & Siti Shamsiah Md Supi (eds.). 2006. *Manual Undang-Undang Keluarga Islam*. Kuala Lumpur: Institut Kefahaman Islam Malaysia (IKIM).
- Zaini Nasohah. 2007. Penguatkuasaan dan pelaksanaan perintah nafkah: Kajian di Mahkamah Syariah Selangor (1999-2004). Ph.D Thesis, Jabatan Syariah dan Undang-undang, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya, Kuala Lumpur.
- Siti Nur Hazimah Hamid
Pelajar Sarjana
Jabatan Fiqh dan Usul
Akademi Pengajian Islam
Universiti Malaya
Email: nurhazimahamid@gmail.com
- Bahiyah binti Ahmad (*corresponding author*)
Pensyarah Kanan
Jabatan Fiqh dan Usul
Akademi Pengajian Islam
Universiti Malaya
Email:bahiyah_api@um.edu.my
- Shahidra Abd Khalil
Pensyarah Kanan
Jabatan Fiqh dan Usul
Akademi Pengajian Islam
Universiti Malaya
Email:shahidra@um.edu.my
- Zunaidah Mohd Marzuki
Asst. Professor
Kulliyah of Islamic Revealed Knowledge and Human Sciences
Universiti Islam Antarabangsa Malaysia
Email:zunaidah@iiium.edu.my

Received: 31 Mei 2019

Accepted: 13 March 2020

